

***Consells, proverbis i insolències*, el llibre clau de Joan Fuster**

En un dels seus assaigs sobre Joan Fuster, Josep Iborra hi va remarcar un aspecte paradoxal de la seua obra. Assenyalava que qualsevol lector atent no pot deixar de sentir la «presència permanent de la personalitat de l'autor darrere els seus escrits, fins i tot en els més circumstancials», perquè, deia, «llegir Fuster no és llegir un text asèptic, un discurs impersonal, sinó entrar en relació amb un jo que veiem dubtant, mesurant, amb reserves o restriccions mentals, assajant, pam a pam, agudament, una qüestió o un fet». De seguida, però, matisava que Fuster només ens va donar fragments, apunts, aforismes o alguns assaigs més llargs o explícits de la seua visió sobre una gran varietat de temes, i és potser per aquesta raó que «tenim una impressió tan viva i fascinant d'una personalitat singularment intel·ligent, que calla, o no ha tingut ocasió de dir, un fum de coses apassionants», de manera que «l'autor sembla superior a la seua obra».

Josep Iborra parlava de reticència per caracteritzar aquest aspecte de la personalitat literària de Fuster, cosa que, segons ell, també es feia present en el tracte personal: «En el fons era molt reservat, prudent i cautelós, començant per ell mateix, gens partidari de confessar-se davant ningú, poc amic de les confidències personals. La seua intimitat, allò que pensava realment de les coses, s'ho guardava per a ell, o només n'apareixia la punta de l'iceberg...» En l'obra de Fuster la reticència es converteix en l'ombra de la seua escriptura i determina també el seu estil de pensar, que es tradueix en l'ús de determinats recursos retòrics, com ara els punts suspensius, els interrogants, la ironia...

Aquesta reticència es manifesta també en l'absència de referències a les seues circumstàncies personals. No n'hi ha ni en el *Diari 1952-60*. Deliberadament, segons sembla. Fuster mateix, en el pròleg amb què encapçalava aquest diari, escrivia sobre l'expressió de la intimitat personal: «dubto que un “escriptor” arribi mai a produir un sol paper que sigui “íntim” de debò. El simple fet d'escriure ho comporta: l'“escriptor” escriu precisament perquè algú el llegeixi, i tard o d'hora algú acaba per llegir-lo. La “intimitat”, en canvi, acostuma a ser taciturna, gairebé silenciosa; en tot cas, és ben poc amiga de confiar-se a la lletra». Per a Fuster, la intimitat és per definició allò de què no es parla.

Així i tot, en la seua obra hi ha un llibre que permet acostar-nos al Fuster més personal: *Consells, proverbis i insolències*, el recull d'aforismes que va publicar el

1968, una part dels quals havia aparegut anteriorment en diferents lliuraments des dels inicis de la dècada dels cinquanta. En aquest llibre es troben *in nuce* els principals motius del seu pensament i alguns dels trets que defineixen la seua personalitat com a escriptor, expressats en la forma comprimida, paradoxal i provocadora de l'aforisme. Des d'aquest punt de vista, es pot afirmar que *Consells, proverbis i insolències* és el llibre clau de Joan Fuster. Com a mínim, i és l'aspecte que m'interessa destacar en aquest apunt, proporciona algunes dades per a entendre per què Fuster defugia l'expressió de la intimitat personal o l'atenció per les particularitats del propi jo, que és característica de la majoria de la gent de lletres.

Hi detectem, d'entrada, una primera pista a partir de tres aforismes en què comenta els dos eslògans bàsics de la cultura humanista: coneix-te tu mateix i sigues qui ets. Pel que fa al primer principi, llegim en el que porta per títol *Autognosi*: «Coneix-te a tu mateix. Així t'acostumaràs a tractar-te —*in mente*, és clar— amb una certa displicència». I encara: «Accepta't tal com ets. Però procura, de seguida, convertir aquesta acceptació en un remordiment». El coneixement d'un mateix, per tant, no porta per a Fuster a cultivar el propi jo, sinó a distanciar-se'n i, en última instància, a no fer-ne cas. Pel que fa al segon, es limita a reduir-lo a l'absurd: «“Sigues qui ets”, deia no sé quin clàssic, que els humanistes han repetit com a consigna. Bé. Intentem ho. De tota manera, no podríem ser una altra cosa».

Tots tres aforismes revelen una actitud desconfiada, desdenyosa davant el propi jo, que no seria el lloc últim on hi ha la nostra veritat, sinó més aviat un garbuix de manies, d'obsessions confuses i ofuscades, de malentesos i de falsos problemes, que limiten la nostra llibertat personal o, més concretament, la nostra capacitat d'actuar i de fer coses. S'imposa així un primer advertiment: «Hi ha un perill: el d'acabar assemblant-se massa a si mateix», perquè una persona pot ser esclava d'ella mateixa, del que pensa que és ella mateixa. Al mateix temps, paradoxalment o no, «també resulta ben difícil imitar-se a si mateix». Una primera conclusió es fa gairebé inevitable: «Com més hi penso, més crec que ser jo és una forma de neurosi —bastant inconfortable, per cert». Per tant, cal desfer-se, ignorar o defugir les obsessions del propi jo, o d'allò que creiem que és el nostre jo. No es tracta d'una qüestió de pudor íntim, o d'autocensura, sinó d'higiene moral. Respon al convenciment que tot això —les referències personals, la «intimitat»— no té cap interès, ni cap sentit. A més, es tracta d'una qüestió capciosa, des del moment que el jo, considerat com a reducte

íntim, és indestriable de la màscara: «Tots som una mica impostors: per exemple, quan diem “jo”». Per si fos poc, «En última instància, som allò que els altres ens deixen fer, i sovint, allò que els altres volen que siguem». Tot plegat aboca a un *quid pro quo*, a una mena o altra de cercle viciós o de carreró sense sortida.

En uns altres aforismes Fuster al·ludeix a l'experiència comuna de no reconèixer-nos sovint en els nostres actes, en les nostres paraules i fins i tot en els nostres pensaments, amb una sensació de disgust o de vergonya. Un altre motiu de desconfiança, per tant, envers el propi jo: «Per a bé o per a mal —generalment per a bé— cada un dels nostres actes no passa de ser una tosca paròdia de la nostra intenció». I també: «Hi ha moments en què un se sent inferior a si mateix. Quina forma més subtil, més recargolada, de vanitat!» O encara aquest altre: «Tots els nostres actes són incomplets». El jo, suposant que siga alguna cosa més que un pronom gramatical, és, per això, una nosa: «Només amb la mort t'alliberaràs de tu mateix. Resigna't, doncs, a no ser lliure *mai*». L'humor i la ironia donen el to d'aquest refús a prendre seriosament qualsevol enfocament tràgic, pascalià, de la personalitat humana. Sembla que, per a Fuster, la preocupació pel propi jo era una rèmora adolescent, un refús autocomplaent a fer-se adult.

Qui era Fuster? Llegiu *Consells, proverbis i insolències*.

Enric Iborra

(publicat en *La Veu dels Llibres*, 06/02/2021)